

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
AHMET KELEŞOĞLU EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**SELÇUK UNIVERSITY
JOURNAL OF AHMET KELEŞOĞLU EDUCATION
FACULTY**

30

KONYA – 2010

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
AHMET KELEŞOĞLU EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF AHMET KELEŞOĞLU EDUCATION FACULTY

İmtivaz Sahibi/Published by
Prof. Dr. Musa GÜRSEL (Dekan)

Editör/Editor
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN

Editör Yrd./Vice Editor
Yrd. Doç. Dr. Musa DİKMENLİ Yrd. Doç. Dr. Bülent TARMAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof.Dr. Ahmet SABAN
Prof.Dr. Ali Murat SÜN BÜL
Doç.Dr. Ahmet COŞKUN
Doç.Dr. Şahin KESİCİ
Doç.Dr. İsa KORKMAZ
Yrd.Doç.Dr. Nurtuğ BARIŞERİ
Yrd.Doç.Dr. Osman ÇARDAK
Yrd.Doç.Dr. Ahmet ERDOĞAN
Yrd.Doç.Dr. Harun ŞİMŞEK
Yrd.Doç.Dr. Mustafa YAVUZ

Yazışma Adresi/Submission Address

Doç. Dr. İsmail ŞAHİN
Selçuk Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
42099 Meram-KONYA
Telefon: 0 332 323 82 20/5628
Fax: 0 332 323 82 25
e-posta: egtdergi@selcuk.edu.tr

Dizgi - Tasarım

Arş. Gör. Veysel DEMİRER
Arş. Gör. Şirin KÜÇÜK

Baskı – Cilt

Damla Ofset
www.damlaofset.com
Eylül - 2010

Yasal Sorumluluk/Legal Responsibility

Yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.
The authors are responsible for the contents of their paper

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
AHMET KELEŞOĞLU EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF AHMET KELEŞOĞLU EDUCATION FACULTY

Sayı 30 / Number 30

DANISMA KURULU / ADISORY BOARD

Prof. Dr. Muhsin HESAPÇIOĞLU (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Semra ÜNAL (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Ömer ÜRE (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Musa GÜRSEL (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Hasan BACANLI (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Mehmet KILDIR (ODTÜ)
Prof. Dr. Ahmet AFYON (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Adnan BAKİ (Karadeniz Teknik Üniv.)

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

Prof. Dr. Ahmet SABAN (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Abdurrahman KILIÇ (Düzce Üniv.)
Prof. Dr. Ali Murat SÜNBL (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Ahmet Serkan ECE (A. İzzet Baysal Üniv.)
Prof. Dr. Ali Selçuk BİRİCİK (Marmara Üniv.)	Doç. Dr. Bahattin ACAT (Osmangazi Üniv.)
Prof. Dr. Ayşe Meral TÖREN (Gazi Üniv.)	Doç. Dr. Cansevıl TEBİŞ (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Durmuş YILMAZ (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Fatih YAYLA (Pamukkale Üniv.)
Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Melik BÜLBÜL (Atatürk Üniv.)
Prof. Dr. Gül ÇİMEN (Gazi Üniv.)	Doç. Dr. Musa SARI (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Mehmet TAŞPINAR (Gazi Üniv.)	Doç. Dr. Mustafa ŞANAL (Erciyes Üniv.)
Prof. Dr. Muammer C. MUŞTA (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Necati CEMALOĞLU (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (Afyon K. Üniv.)	Doç. Dr. Nevzat KAVCAR (9 Eylöl Üniv.)
Prof. Dr. Oğuz DOĞAN (Selçuk Üniv.)	Doç. Dr. Nihan YAĞIŞAN (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Şerif MİRASYEDİOĞLU (Başkent Üniv.)	Doç. Dr. Osman ALTINTAŞ (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Şefika KURNAZ (Gazi Üniv.)	Doç. Dr. Ölkü Eser ÜNALDI (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Tahsin Hacıođlu (Pamukkale Üniv.)	Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Tevfik ATALAY (Selçuk Üniv.)	Yrd. Doç. Dr. Serdar ÇAKIRER (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Turhan KAÇAR (Pamukkale Üniv.)	Yrd. Doç. Dr. Nurtuğ Barışeri (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Ünsal YETİM (Mersin Üniv.)	Yrd. Doç. Dr. Ali ÜNAL (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR (Gazi Üniv.)	Yrd. Doç. Dr. Sema SEVİNÇ (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ (Selçuk Üniv.)	Yrd. Doç. Dr. Mustafa DOĞAN (Selçuk Üniv.)

İÇİNDEKİLER

1. Yeni Zellanda Tavşanı (*Oryctolagus Cuniculus* L.)’nda Boyun ve Göğüs Omurlarının Morfometrik Özelliklerinin Belirlenmesi
Sema Özkadif, Tuncer Korkmaz 01-23
2. Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Azınlıkların Nüfus Hareketleri
Kürşat Kurtulgan 25-39
3. Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi
Soner Mehmet Özdemir, Halil Tokcan..... 41-61
4. Tarih Derslerinde Yapılan Bazı Öğretim Uygulamalarına Göre Öğrencilerin Öz İlgi ve Öz Yetenek Algıları
Rüştü Yeşil..... 63-80
5. Yaratıcı Drama Temelli Çatışma Çözme Programının Ergenlerin Çatışma Çözme Becerisine Etkisi
Rezzan Gündoğdu, Hüseyin İzgar..... 81-100
6. İlköğretimde Türkçe Kelime Hazinesini Geliştirmeye Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri
Çetin Çetinkaya, Seyit Ateş, Mustafa Yıldız, Kasım Yıldırım 101-109
7. A Critical Approach and Analysis of A Social Studies Report: “Where Did Social Studies Go Wrong”
Bülent Tarman..... 111-123
8. Eğitimbilim Alanında Nitel Araştırma Metodolojisi İle Gerçekleştirilen Makalelerin Analiz Edilmesi
Ahmet Saban, B. Nazlı Koçbeker Eid, Aslıhan Saban, Selahattin Alan, Süleyman Doğru, İlhami Ege, Süleyman Arslantaş, Derya Çınar, Perihan Tunç..... 125-142
9. Prediction of 8th Grade Students’ Mathematics Self-efficacy by Their Achievement Motivation and Social Comparison
Şahin Kesici, Ahmet Erdoğan, İsmail Şahin 143-156
10. İlköğretim İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersinde İçerik Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi
Hamide Bodur, A. Murat Sünbül..... 157-173
11. Bilişim Teknolojileri Dersi Çalışma Kitapları Yardımcı Etkinlikler Cd’sinin Değerlendirilmesi
Naciye Güneş Sevindik, Sami Şahin 175-194

12. Konya Şehri'nin İçme Suyu İhtiyacının Karşılanması ve Ortaya Çıkan Problemler
Adnan Doğan Buldur 195-213
13. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımının Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi
Şahin Oruç, Rifat Erdem..... 215-229
14. Değer Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin, İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi
Mustafa Tahiroğlu, Tahsin Yıldırım, Turhan Çetin..... 231-248
15. Uluslararası Fen ve Matematik Çalışması (Tıms 2007) Sonuçlarına Göre Türkiye' de Fen Eğitiminin Durumu: Fen Başarısını Etkileyen Faktörler
Şule Bayraktar 249-270
16. Kinematik Konusuna Ait Problemlerin Çözümüne Grafik Materyallerin Etkisi
Dündar Yener, Hatice Güzel 271-279
17. İlköğretim II. Kademedeki Sanat Eğitiminde Sınıf Yönetimine İlişkin Bir Durum Çalışması
Özden Yarımcı..... 281-297
18. Sınıf Öğretmenlerinin Çeşitli Faktörlere Göre İş Doyum Düzeyleri (Muğla İli Örneği)
Süleyman Can, Şendil Can, Osman Dalaman..... 299-311
19. Kırıkkale İlindeki Tarımsal Etkinliklere Genel Bakış
Güven Şahin..... 313-333
20. Araştırma Odaklı Çevre Eğitiminin Amaçları ve Yöntemleri
Merve Görkem Bilgi..... 335-344
21. Tarih Derslerinde Tartışabilme Olanakları Üzerine
Ramazan Kaya 345-360
22. Öğrenci Seçme Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Matematik Dersine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi
Salih Yıldız, Necla Turanlı 361-377
23. Sınıf Öğretmenlerinin Etkinlik Kavramına İlişkin Algıları
Mehmet Fatih Özmantar, Ali Bozkurt, Servet Demir, Erhan Bingölbali, Elif Açıllı 379-398

*Selçuk Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi
Sayı 30, Sayfa 25-39, 2010*

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ANADOLU'DA AZINLIKLARIN NÜFUS HAREKETLERİ

Kürşat Kurtulgan

Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, kkurtulgan74@hotmail.com

ÖZET

Milliyetçilik akımlarının etkisiyle 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ulus devletlerin kurulma süreci ve bunu takip eden I. Dünya Savaşı, dünya genelinde büyük nüfus hareketlerine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti içinde de özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus ve 1911-1912 Balkan savaşlarından sonra kaybedilen topraklardan Türk ve Müslüman kütleleri Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti içindeki nüfus hareketlerinin bir başka yönü de Avrupalı devletlerce desteklenen ve azınlıklarca sergilenen siyasi nüfus yapılanmasıdır.

Bu çalışmada Millî Mücadele döneminde Türkiye'deki azınlıkların nüfus hareketleri incelenmiş; özellikle buna sebep olan emperyalist devletlerin nüfus politikaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şark Meselesi, Mondros Mütarekesi, Azınlıklar, Nüfus

*Selçuk Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakóltesi Dergisi
Sayı 30, Sayfa 25-39, 2010*

THE MIGRATION OF THE MINORITIES DURING THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE IN ANATOLIA

Kürşat Kurtulgan

Selçuk University, Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, kkurtulgan74@hotmail.com

ABSTRACT

The emergence of nation-states as a result of nationalism in the 18th century and the I. World War has led to migrations world wide. In the Ottoman State, especially in the years of 1877-1878 as a result of the Ottoman –Russian War, and 1911-1912 Balkan Wars, the Turkish Moslem societies were forced to migrate to Anatolia. Another feature of this migration problem is the migration of the minorities.

In this study, the migration of the minorities during the Turkish War Of Independence is studied and the migration policies of the imperialistic countries are focused upon.

Key words: Orient problem, Mudros Armistice, Minority, Population.

GİRİŞ

“Milli Mücadele Döneminde Azınlıkların Nüfus Hareketleri” adlı bu çalışmanın amacı dış kaynaklı gelişen bir dizi siyasî politikaları ve bu politikaların azınlıklar üzerindeki etkilerini ortaya koyarak değerlendirmeler yapmaktır. Araştırmanın ilk aşamasında konu ile ilgili çalışmalar ve literatür incelenmiştir. Çalışmada yapılan arşiv taraması sonucunda elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Bunu yanında konu ile ilgili çalışmalardan, literatür ve belgelerden elde edilen belgeler toplu olarak değerlendirilmiştir.

Fransız İhtilâli (1789) ile Avrupa’da kısa sürede yayılan milliyetçilik, Osmanlı Devleti’ni 19. yüzyıldan itibaren etkisi altına almaya başlamış; bu durum tüm çabalara rağmen toprak kayıplarına sebep olmuştur. Bunu kuşkusuz Rusya’nın başını çektiği İngiltere ve Fransa gibi büyük Avrupa devletlerinin siyasi ve ekonomik politikaları hızlandırmıştır. Balkanlarda bu politikalar çerçevesinde başlatılan Pan-İslavist hareketler, “*Parçala ve yok et*” düşüncesi doğrultusunda öncelikle Yunan ayaklanmasında bölge yöneticilerinin kötü idarelerinin de payı vardır. Olaylar, 1829’da Yunanistan’ın kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu oluşum diğer Balkanlı uluslara örnek teşkil etmiş¹, kısa süre içinde Osmanlı’nın Avrupa topraklarında birçok bağımsız devlet ortaya çıkarmıştır.

Yeni kurulan devletler bir taraftan Osmanlı’yla diğer taraftan birbirleriyle siyasi bir mücadeleye girişmiş bulunuyorlardı. Özellikle Yunanistan ve Bulgaristan arasında yaşanan bu siyasi mücadelede daha çok Patrikhane-Egsarhane çıkarlarının ön planda tutulduğu görülmektedir. Ortaya çıkan çeteler arasında yaşanan çatışmalarda en fazla etkilenen ve zarar gören de kuşkusuz sivil halk olmuştur². Yukarıda kısaca değinilen olumsuzluklardan Anadolu uzak kalmış; burada Balkanlardaki olayların benzeri, I. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra yaşanmaya başlamış; azınlık durumundaki Rumlarla Ermeniler, yine İtilaf devletlerinden aldıkları destekle bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir.

Bu çalışmada öncelikle yüzlerce yıl Türklerle birlikte ayırım yapılmaksızın, rahat ve huzur içinde yaşayan azınlıkların, dış etkilerle ilk fırsatta isyan edişleri ve Millî Mücadele yıllarında Avrupalı devletlerin üstü kapalı parçalama ve yok etme politikalarını gerçekleştirmede aldıkları rollerden ve bu amaçla kurdukları örgütlerden kısaca bahsedilecektir. Daha sonra Anadolu’daki gayrimüslimlerin, azınlıktan çoğunluğa geçme düşüncesiyle Anadolu’nun demografik yapısını değiştirmek için yaptıkları yurt içi ve yurt dışı kaynaklı çalışmaları incelenecektir.

¹ Ramazan TOSUN, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002, s. 9.

² Selahittin ÖZÇELİK, *Balkanlar’da Kimlik Arayışı ve Bir Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi*, İstanbul 2006, s.47; İbrahim ERDAL, *Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)*, İstanbul 2006, s. 22.

Avrupalı Devletlerin Balkan Politikaları Ve I. Dünya Savaşı

Avrupalı devletlerin Osmanlı'yı parçalamaya yönelik politikalarını hayata geçirmekte kullandıkları ilk toplum Yunanlılardır. Bilindiği üzere 1821 yılında Mora'da başlattıkları ve tüm Mora yarımadasına yayılan isyan, Avrupa kamuoyunca bir nevi Hristiyan-Müslüman çatışması gibi gösterilmiştir. 04 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolü ile 06 Temmuz 1827 tarihli Londra Antlaşması'nda ortaya koydukları kararlarda, Türklerle Yunanlıların bir arada yaşamalarının artık mümkün olmadığı ve Türklerin mallarını bir an önce Rumlara satmak suretiyle bölgeden çekilmelerinin gerektiğini dikte ettirmişlerdir. İngiltere, Fransa ve Rusya, 20 Ekim 1827'de Navarin Limanı'ndaki Osmanlı donanmasını yakmak suretiyle bunu zorla uygulama alanına sokmaya çalışmışlardır³.

Navarin baskınının ardından baskıların iyice artması ve Rusya ile yapılan savaşlarda başarısız olunması üzerine Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'yla, bölgede Osmanlı Devleti'ne bağlı yeni bir idarenin doğmasına imkân verilmiştir. Bununla da yetinmeyen İngiltere, Fransa ve Rusya, yeni kurulan Yunanistan'ın bağımsızlığını, Şubat 1830'da ortaya konan Londra Protokolü ile ilan etmişlerdir. Bu protokol ile iki tarafın Müslüman ve Ortodoks tebaasına genel af ilan edilmiş ve göç hakkı verilmiştir. II. Mahmut (1808-1839), bu protokolün şartlarını iki yıl sonra 1832'de kabul etmiş ve Temmuz 1832'de imzalanan antlaşma ile de Yunanistan'ın bağımsızlığı tanınmıştır. Bu antlaşmanın en kötü yanı, bölgedeki Türklerin Yunan Nüfus Politikası doğrultusunda Osmanlı topraklarına göçe zorlanmış olmalarıdır. Rumlar için durum Türklerinkinden tamamen farklı gelişmiş; isyan döneminde firar eden Rumlar affedildikleri için evlerine geri dönme imkânına sahip olmuşlardır. Türklerin mal varlıkları Yunan idaresince gasbedilmesine karşın, Türk bölgesinde kalan Rumların mallarının ve canlarının güvenliği Osmanlı idaresince garanti altına alınmıştır⁴.

Siyasi milliyetçiliğin zaferi sonucu Balkanlar'dan Anadolu'ya yoğun bir Türk göçü olayı yaşanmış; böylece Balkanlardaki Türk varlığına büyük bir darbe vurulmuştur. Bu durum, ilk kez 1815'te Viyana Kongresi'nde Rus Çarı I. Aleksander tarafından kullanılan Şark Meselesi'nin ikinci aşamasına adım atılmaya başlandığının göstergesi kabul edilebilir. Artık yüzlerce yıl Osmanlı'nın taarruzda olduğu, Avrupa'nın savunmada kaldıkları dönem geride kalmış; Türklerin savunmaya geçtikleri yeni bir dönem başlamıştır⁵.

Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Karadağ gibi Balkan uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Büyük Avrupa devletlerince “*Şark Meselesi*”nde önemli bir gelişme kaydedilmiş; arkasından Osmanlı Devleti'nin

³ Nedim İPEK, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon 2006, s. 79.

⁴ İPEK, *a.g.e.*, s. 80.

⁵TOSUN, *a.g.e.*, s. 19.

içişlerine karışmak ve Anadolu'da bulunan azınlıklara çeşitli haklar sağlamak için baskılarını iyice arttırmış; ıslahat adı altında ayrıcalıklar verdimeye başlamışlardır. Balkan savaşlarının başlamasıyla elde edilen fırsat değerlendirilmiş, I. Dünya Savaşı ile amaçladıkları hedefe ulaşmışlardır.

I. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması

I. Dünya Savaşı'nın beklenenden fazla uzaması yüzünden savaşa katılan devletlerin tamamının beli bükülmüş, ülkelerinde büyük sıkıntılar ve kargaşalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaşın bu şekilde uzayıp gitmesi her iki taraf içinde barışa duyulan özlemin giderek artmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak 1917 yılı sonlarında ABD, savaşa İtilaf devletleri safında katılmış, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti savaştan yenilerek çekilmek zorunda kalmıştır. Hiç şüphesiz bu kararın alınmasında Wilson Prensiplerinin etkisi büyük olmuştur. Savaşa katıldıktan sonra ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 08 Ocak 1918 yılında kongrede verdiği söylevde 14 maddeden oluşan ve her iki tarafın da genel çıkarlarını gözettiği düşünülen ilkeleri şart olarak ortaya getirmesi, zaten savaştan bıkmış bütün devletler için bir fırsat olmuş ve peş peşe ateşkes anlaşmaları yapılmaya başlanmıştır.

Wilson Prensipleri olarak tarihe geçen bu belgenin, açık barış antlaşmaları ve gelecekte de açık diplomasi, bütün ekonomik engellerin mümkün olduğu kadar kaldırılması, büyük ve küçük, bütün devletlere siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına alma imkânını sağlamak amacı ile bir milletler teşkilatı kurmak gibi barışçı politikaları ve çalışmaları içermesi ve her iki taraf için de son derece makul bulunması üzerine, bu prensiplerden cesaret alan İttifak devletleri birbiri ardına ateşkes anlaşmaları imzalamaya başlamışlardır⁶. Böylece savaşın sona erdiği düşüncesiyle tüm dünya rahat bir nefes almışken durumun hiç de öyle olmadığı üzerinden fazla zaman geçmeden anlaşılmıştır. Çünkü savaşın ana sebebi olan ekonomik çıkarlar ile Wilson Prensipleri ister istemez çatışıyordu. Nitekim Paris'te barış antlaşmaları için görüşmeler yapılırken anlaşıldı ki galip devletler, Wilson Prensiplerini hiç de göz önünde bulundurmaya niyetli değillerdi. Özellikle bu durum Osmanlı Devleti için son derece acı bir sonun gelmekte olduğunu ortaya koymaktaydı.

Dağılma sürecine girmiş olan Osmanlı Devleti, dört yıl süren I. Dünya Savaşı sonunda yenilgiyi kabul ederek 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamıştır. Bununla egemenlik hakkı fiilen sona ermiş olan Osmanlı Devleti, zaten Anadolu sınırlarına çekilmiş vaziyette idi. Fakat İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan, Türkler'in bağımsız bir devlet çatısı altında yaşamalarına karşı olduklarından, bu bölgenin de aralarında pay edilerek bütünüyle Anadolu'dan atılmasını, bu mümkün olmazsa, egemenlik hakkından

⁶ Fahir ARMAOĞLU, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, I-II, İstanbul (tarihsiz), s.138.

yoksun olarak bırakılmasını istemekteydiler⁷. Bu nedenle Mondros Ateşkes Anlaşması, ateşkesten çok bir milletin yok ediliş belgesi niteliğinde idi. Zira bu anlaşmanın uygulanmasıyla birlikte durumun vahameti ve yeni bir savaşın gerekliliği anlaşılmaktadır.

Mondros Mütarekesi'nden Sonra Anadolu'daki Azınlıklar

İtilaf devletleri, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra Anadolu'yu işgal etmeye başladılar. Asırlardan beri Türklerle birlikte yaşayan Rum ve Ermeniler, kendi yurtlarının işgaline karşı çıkmamış, işgalcilere yardım etmeye başlamışlardır. Hatta daha da ileri giderek komşuları, iş ortakları olan Türkleri rahatsız etmeye başlamışlardır. Bu olumsuzluk çocuklar arasında bile yayılmıştır. 27 Şaban 1337/ 27 Mayıs 1919 tarihli bir mazbataya göre Rum çocukları Türk çocuklarına sokaklarda taşlarla saldırıyorlardı⁸. Her türlü maddi ve manevi yardımı verdikleri Rumlar'ın ve Ermeniler'in, çete kurmasını ve silahlanmasını sağlayan işgalciler, Rum çetelerini, Adalar Denizi, Marmara ve Karadeniz bölgelerine, Ermeni çetelerini de Güney, Güney-Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerine göndermek suretiyle, Türklere karşı birtakım saldırıların gerçekleşmesini sağlıyorlardı⁹. Bu durum gayrimüslimlerin Anadolu'da demografik yapıyı kendi lehlerinde değiştirmek için sistemli bir şekilde çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

Azınlıkların Nüfus Hareketleri

Daha önce de bahsedildiği üzere yüzlerce yıl Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde rahat ve huzur içinde yaşayan azınlıklar, Türklere karşı büyük bir mücadeleye girişmişlerdir. Onları bu konuda yönlendirenler Avrupalılar olmuştur. Nitekim 1820 yılında Anadolu'ya gelen Amerikan Protestan misyonerleri Pliny Fiks ve Levi Parsons'un İzmir'de, “*Bu günah İmparatorluğunu tamamen yıkmak ahdimiz olsun*” şeklindeki sözleri düşmanlık tohumlarının daha XIX. yüzyılın başlarında atılmaya başladığını açıkça göstermektedir¹⁰.

Türklere karşı alınan tavırların dengeleri bozduğu söylenebilir. 28 Temmuz 1860 yılında İzmir'deki İngiliz Konsolosu Charles Blunt'un “*Vilayetin genel durumu gündün güne iyiye gitmektedir. Ancak, bu iyileşme genellikle Hristiyanların yararına oluyor. Hristiyanlar, Türklerin varını yoğunu satın alıyorlar. Elden*

⁷ Paul C. HELMREICH, *Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar ve Türkiye'nin Taksimi*, İstanbul 1996, s.18.

⁸ BOA.DH.EUM.AYŞ.,215/129.

⁹ Yaşar AKBİYİK, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.10-12; Murat ÖZCAN, *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, İstanbul 2005, s.67.

¹⁰ Bilâl N. ŞİMŞİR, “ Amerika'da Ermeni Propagandası ve Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey”, *Ermeni Araştırmaları*, (Kısaltma: Ermeni Propagandası), ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 2 (Haziran-Temmuz-Ağustos 2001), s.30.

çıkarılan Türk topraklarının alıcıları her zaman ya Ermenilerdir ya da Rumlardır” şeklindeki raporu dikkat çekicidir ¹¹.

Anadolu üzerindeki hedeflerin gerçekleşmesi için demografik yapının önemini iyi bilen işgalciler, işgal bölgelerine azınlıkları taşımaya başlamışlar; arkasından Avrupa kamuoyunu bu bölgelerin nüfus çoğunluğunun Rumlara ait olduğuna inandırma çabalarına girişmişlerdir. Nitekim Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda hedef olarak seçtikleri tüm bölgelerde Rumlar'ın çoğunlukta bulunduğunu, bu nedenle Yunanlılara ait olduğunu iddia etmiştir. Lloyd George Venizelos'un iddialarını tasdik etmiş ve Osmanlı Hükümeti'nin tüm karşı çıkımlarına rağmen çoğunluğu Türk olan Batı Anadolu'da Yunan işgaline zemin oluşturmak için “*self-determination*” prensibine göre hareket edileceğini söylemiştir¹².

Rum Nüfus Hareketleri

Yunanistan, demografik yapıyı değiştirme politikası çerçevesinde Anadolu'ya ilk Yunan göçlerini, Tanzimat'la birlikte gerçekleştirmeye başlamış; bu yöndeki Yunan çabaları I. Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğramış; 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla konu tekrar gündeme gelmiş; Rumlar İzmir sahillerine geri dönmeye başlamışlardır. Benzer durum tüm Batı Anadolu kıyılarında yaşanmıştır. Yunanistan ve Patrikhane ortaklaşa, bölgede Rum nüfusunu çoğaltmak için çeteler kurmuşlar, Türkleri huzursuz ederek yerlerinden kaçırtmak ve böylece işgale zemin hazırlamak istemişlerdir¹³. Bu politika Batı Anadolu'da hemen uygulanmaya başlanmış ve ilk aşamada daha önce Yunanistan'a ve adalara değişik nedenlerle firar etmiş olan Ayvalık Rumları getirilmiştir. Ayrıca birçok Yunanlı da askerî elbise giymiş olarak İzmir'in işgali için gelen Yunan kuvvetlerinin yanında yer almış ve burada meskûn olmadıkları halde Osmanlı vatandaşı gibi gösterilmiştir. Buna rağmen ekseriyete ulaşamayacakları için, daha önceleri yaptıkları zulüm ve baskılardan kaçarak İzmir ve havalisine gelip yerleşen Makedonyalı Müslümanları, tekrar geri sevketmeye başlamışlardır¹⁴.

Millî Mücadele'nin sonuna kadar Yunan Devleti bilinçli bir şekilde Anadolu'yu Rumlaştırma çabasını sürdürmüştür. Bu dönemde demografik yapıyı değiştirmeye yönelik çalışmalar sadece Batı Anadolu'yu kapsamamıştır. Karadeniz bölgesinde de birtakım çalışmalar içine giren Yunanistan, Mondros Mütarekesi'nin

¹¹Bilâl N. ŞİMŞİR, “*Ermeni Gailisinin Tarihsel Kökeni Üzerine*”, *Ermeni Araştırmaları*, (kısaltma: Ermeni Gailisi), ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 1 (Mart-Nisan- Mayıs 2001), s.110.

¹²Mustafa TURAN, *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 20-21.

¹³Zafer ÇAKMAK, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, İstanbul 2007, s.73.

¹⁴BOA.DH.EUM.AYŞ., 14/39, L2.

dördüncü maddesine dayanarak, Bursa ve Trabzon gibi bazı şehirlerin hapisanelerinde tutuklu bulunan gayrimüslimlerin suçlarına bakılmaksızın serbest bırakılmasını sağlamışlardır¹⁵. Bunun yanı sıra Trabzon ve havalisine Yunanistan'dan gemilerle getirdikleri Rumlarla sayısal üstünlüğü sağlamaya çalışmışlardır. Bu da yetmemiş tüm dünya Rumlarını buraya göçe davet etmişler ve bunun üzerine özellikle Güney Rusya'ya 1860'lı yıllarda Trabzon, Gümüşhane, Canik ve Sinop'ta meskûn iken ekonomik şartlardan dolayı iş bulmak için göçen Rumları, eski yerlerine getirmeye başlamışlardır. Bu çağrı ile Güney Rusya, İngiltere, Fransa gibi Avrupa devletlerinde yaşayan Rumların yanı sıra Amerika'da yaşayan Rumlar, kendilerine çiftlik, mal, mülk verileceği vaadi üzerine Anadolu'ya İngiliz, Fransız ve Amerikan Bandıralı gemilerle taşınmışlardır¹⁶. Mondros Mütarekesi'yle eli kolu bağlı olan Osmanlı Devleti olan bitenlere şaşkınlık içinde karşı çıkmaya çalışmıştır. Öncelikle bunlardan gerçekten Osmanlı uyruğuna geçmek arzusunda olanları tescil ettikten sonra bunlar hakkında mükellefiyet-i askeriye kanununu tatbik etmeye çalışmıştır. Böylelikle Rum muhaceretini caydırmaya çalıştıysa da bunda başarılı olunamamıştır¹⁷. Dünya Rumlarının toplanma merkezi olan Yunanistan'a Amerika'dan, Fransa'dan, İngiltere'den gelen Rumlardan, tıpkı Güney Rusya Rumları gibi Anadolu'ya geçme arzusunda olanların bölgeye gelmelerinin engellenmesi ve geri gönderilmesinin bahanesi olan işe ve iane imkânsızlıklarından bahsedilmiş, ancak bununla da göçler engellenememiştir¹⁸.

İtilaf devletleri, Rusya'da Bolşeviklerin hareketlerinden zarar gören Rumlar'ın bir an önce kurtarılması için öncelikle Osmanlı Devleti'ne gelmelerini istemiştir. Bu taleplerinin altında yatan gerçek nedeni iyi bilen Osmanlı yöneticileri buna karşı çıkmıştır. Buna rağmen Karadeniz sahillerine Rus ve Rum mültecileri, kaçak olarak kayıklarla çıkmaya başlamışlardır¹⁹.

Dışarıdan bu şekilde transfer edilen Rumlar'ın yanı sıra Anadolu'nun değişik yerlerinde oturan Rumların evlerini bile yıkarak büyük bir hızla İstanbul, İzmir, Trabzon yönlerine doğru hareket etmişlerdir. Böylece işgallerini hukuki bir zemine oturtmuş olacakları için bölgede hiç olmazsa İngiliz himayesinde ve desteğinde bir Pontus Devleti kurmayı hedeflemişlerdir²⁰. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, Edirne, Ankara, Konya, Trabzon, Kastamonu, Hüdavendigâr vilayetleriyle, Antalya, Bolu, İzmit, Karesi, Kayseri, Karahisar-ı Sahip, Eskişehir, Kütahya ve Niğde mutasarrıflıklarına çektiği telgraflarla durumun vahametini anlattıktan sonra bu göçleri engellemek için valiliklerden ve mutasarrıflıklardan gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir²¹.

¹⁵ BOA.MV.,214/28.

¹⁶ BOA. DH. EUM.64/25; İPEK, *a.g.e.*, s.283.

¹⁷ BOA. DH. MB.HPS., 156/54.

¹⁸ BOA. DH. ŞFR.106/68.

¹⁹ BOA. DH. ŞFR.107/46.

²⁰ BOA. DH. EUM.AYŞ.,6/78;14/39,L.2.

²¹ BOA. DH. ŞFR.104/290;105/93;104/287;104/265;105/35;DH. İ.U.M.E50/25.

Yunanlılar, işgal bölgelerinde karışıklık çıkarmak amacıyla kiliseler kanalıyla yerli Rumlar'a silah ve cephane dağıtmışlardır. Yunan Hükûmeti ve askerlerinin bu tavır ve davranışlarına zaman zaman karşı çıkan Osmanlı Hükûmeti'nin İtilaf devletleri nezdindeki başvuruları dikkate alınmadığı gibi taşkınlıklar giderek artmıştır. Rum ahalinin çıkardığı olaylara Yunan askerleri seyirci kalmış ve hatta onlara destek vermiştir. Bu duruma daha fazla dayanamayıp karşı çıkan sivil halk ise şiddetle cezalandırılmıştır. Buna İstanbul'da devriye gezen Yunan askerlerinin Türklere yönelik tacizlerine daha fazla dayanamayıp bu devriyeye bir el silah atan Hamdi ve Arif isimli şahısların hemen muhakeme yapıp kendilerine ceza olarak ikişer ay ağır hapis cezası verilmesi ve ayrıca ikişer yüz İngiliz lirası para cezasına çaptırılmaları örnek olarak gösterilebilir. İşin ilginç yanı bu para cezasının bir an evvel tahsil edilmesi için bu şahısların evlerinin ve mallarının acilen satışa çıkarılmış olmasıdır²². Bu uygulama Türklerin mal varlığının ele geçirilmeye yönelik olduğuna işaret etmektedir. Böylece dışardan getirilecek Rumların bölgede maddî bakımdan üstünlüğü elde etmesi hedeflenmiş olmalıdır.

Tüm bunların yanı sıra ekseriyetin sağlanılmasının gerekli olduğu şehirlerde bu şekilde faaliyetlerle Rumlar iskân edilirken bir taraftan da Müslümanların çeteler vasıtasıyla içerilere doğru göçleri için baskı ve zulümlerin yapıldığı, böylece bölgedeki Türk nüfusunu azaltmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca yerleşmek istedikleri bölgelerde gayrimenkul alımlarına da çok önem veren Yunanıstan, Bankaları aracılığıyla bölgedeki Rumlar'ın bol bol arazi almasını sağlamıştır²³.

Dışarıdan gelen Rumların yukarıda bahsedildiği gibi gayrimenkul alımları teşvik edilmiş ve bu durum zamanla tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bundan endişelenen Osmanlı Yönetimi, zaruret ve ihtiyaçtan dolayı ellerindeki emlakı satmak isteyenlere durumun vahametini anlattıktan sonra satmamaları yönünde tavsiyelerde bulunmuş ve sıkıntılarını gidermeleri için Ziraat Bankası şubelerince borç para verilmesini sağlamıştır. Aynı şekilde İstanbul'da da birçok arsa ve binanın Rumlar tarafından alınmaya çalışılması üzerine devlet, sahipleri tarafından elden çıkarılmak istenen yerlerin bedellerini Evkaf Nezareti'ne ödetmek suretiyle bu emlakların Rumlar'ın eline geçmesini engellemeye çalışmıştır.

Yukarıdaki örnekler, Yunanlıların sistemli bir şekilde, Batı Anadolu'yu ve Karadeniz Bölgesi'ni Rumlaştırmak istediğini açık olarak göstermektedir. Daha

²² BOA. DH. EUM. AYŞ., 14/39.

²³ Tüm bu ekonomik desteklere rağmen Rumların gayrimenkul dağılımında da çoğunluğu sağlayamadıkları görülmektedir. 1919 yılı ortalarında İzmir ve ilçelerinde; Türkler 28.804, Rumlar 15.946, Ermeniler, Yahudiler ve yabancılar ise 20.355 parça gayrimenkul sahibi oldukları ve yine Türklerin 533.694 dönüm işlenen arazisine karşılık, Rumların 176.877 dönüm arazilerinin olduğu görülmüştür. TURAN, *a.g.e.*, s.51.

sonra meydana gelen gelişmeler bunu teyit etmektedir. Nitekim çok kısa bir sürede bu bölgelere yerleştirilen Rum göçmenlerin maddi olarak kalkındıkları ve sanki yıllardır burada ikamet ediyorlarmış gibi rahat hareket ettikleri görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde 50-60 yıl önce Müslümanların onda biri nüfusa sahip olan Rumlar, bu planlı çalışmalar sonucu nüfus oranını üçte bire kadar yükseltmeyi başarmışlardır. Tüm bu gelişmelerden sonra Venizelos'un gazetelere verdiği demeçlerinde İstanbul'da bile Rumların çoğunlukta olduğunu iddia etmesinin en büyük sebebi, mütarekeden sonra sadece İstanbul'a 200 bin Rum'un göçmüş olmasıdır²⁴. 1921'e kadar Rum göçleri devam ettirilmiş 14 Ekim 1922 yılında imzalanan Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasıyla son bulmuştur. Fakat bu konuda nihai başarı Mudanya'da değil Lozan'da gerçekleşmiştir. Lozan'da görüşmeler devam ederken araştırma konusu olan azınlıklar meselesi, çok büyük tartışmalara neden olmuştur. Sonuç olarak bu antlaşma ile bütün azınlıkların Türk vatandaşı olduğu kabul edilmiş ve Doğu Trakya ve Anadolu'daki Rumlarla, Yunanistan'daki Türklerin karşılıklı olarak yer değiştirmesi kabul edilmiştir. İstanbul'un yerlisi Rumlar ile Batı Trakya Türklerinin hariç tutulduğu bu mübadeleyle, azınlıklar sorunu geniş çapta halledilmiştir.

Ermeni Nüfus Hareketleri

Ermenilerin I. Dünya Savaşı yıllarında Doğu Anadolu'da Ruslarla birlikte yaptıkları çalışmalar, bölgede iki türlü savaşın yaşanmasına sebep olmuştur. İlki Rus ve Osmanlı orduları arasındaki savaş, ikincisi ise Müslümanlar ve Ermeniler arasındaki savaştır. Fakat Rusya'nın savaştan çekilmesiyle bölgede yalnız kalan Ermeniler, Rusya'ya zorunlu olarak göçe başlamışlardır. I. Dünya Savaşı'nın İtilaf devletleri ve Amerika'nın lehine sonuçlanmasıyla birlikte bu kez Amerika'ya yananmış ve bu tarihten sonra daha çok bu devletin desteğiyle faaliyetlerine devam etmişlerdir²⁵.

Ermenilerin devlet kurmak istedikleri bölgedeki etnik durumları, Rumlarinkinden oldukça farklıydı. Rumların aksine imparatorluğun hemen her tarafına dağılmış bir haldeydiler. En yoğun oldukları Doğu Anadolu'da bile Müslüman nüfusa nispetle azınlık konumunda idiler. Buna rağmen Şark Meselesi çerçevesinde ülkenin asli unsuru olan Türklerden bile hukuki ve ekonomik alanlarda daha çok haklara sahip hale gelmişlerdi²⁶. Bütün bunlara

²⁴ Ali GÜLER, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, Ankara 2005, s.178-180.

²⁵ Justin McCARTHY, "Bırakın Tarihçiler Karar Versin", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.66.

²⁶ Salim ÇÖHÇE, "Büyük Ermenistan'ı Kurma Projesi", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.90.

rağmen bir türlü memnun olmayışları, Osmanlı Devleti'ne karşı art niyetli olduklarını göstermektedir.

ABD'nin Ermenilere yönelik siyasetleri, XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar inmektedir. Nitekim Wilson Prensipleri çerçevesinde Doğu Anadolu'da gerçekleştirilmeye çalışılan Ermeni Devleti'nin planlaması yapılırken, bu konu 1879 yılında sözde ıslahatları kontrol amacıyla Anadolu'ya gelen Yüzbaşı Clayton'un hazırladığı raporlara dayandırılmıştır. Clayton daha o yıllarda bağımsız bir Ermenistan'ın kurulabilmesi için Doğu Anadolu'da gerekli Ermeni nüfusunun yetersiz olduğunu görmüş ve çare olarak da bölgeye dışarıdan yoğun olarak Ermeni göçünün özendirilmesi gerektiğini; bunun da yeterli olmayacağını, bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusun peyderpey Anadolu'nun diğer bölgelerine göçlerinin sağlanmasının gerekliliğini dile getirmiştir. O, bölgede bulunan Türk-Ermeni-Nasturi-Kürt ve Çerkezlerden oluşan nüfus yapısının değiştirilmesi için Ermeni-Nasturi ve Kürtlerden oluşan yeni bir etnik yapı oluşturulmasını önermiştir. Bu yeni yapıda Ermeni ideallerine Kürtleri payanda yapmak için bunların Hristiyanlaştırılmalarını, böylece Ermenilerle Kürtlerin kaynaşmasının sağlanacağı fikrini ileri sürmüştür. Daha sonra bu görüşe Rusya da destek vermiştir. XX. yüzyılın başlarında Rusya'nın Van konsolosu Tuğgeneral Mayewski'nin benzer düşünceleri savunması bunu göstermektedir²⁷.

Ermeniler, yukarıda zikredilen görüşlerden etkilenmişler, sözde Ermeni yurdu olarak ilan edilen Sivas, Erzurum, Diyarbakir, Bitlis, Elazığ, Van gibi şehirlerde bile elde edemedikleri nüfus çoğunluğunu elde etmek ve Ermeni olmayan diğer unsurları azınlık konumuna getirmek gerektiğini bildikleri için XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren çeteler vasıtasıyla tedhiş ve katliamlara başlamışlar ve böylece Müslümanları sindirip, göç ettirmek ve arta kalanları soykırıma tabi tutmak suretiyle bölgenin nüfus yapısını Ermeniler lehine değiştirmeye çalışmışlardır. Amaçlarına ulaşmak için yurt dışı faaliyetlere de önem vermişler; bölgeden daha önce gerek eğitim amacıyla, gerek ekonomik amaçlarla ve gerekse çıkardıkları isyanlarda yaptıkları katliamların hesabını verip, cezasını çekmekten korkup göçen Ermenilerin büyük bir kısmı Rusya, İran, Mısır, Avrupa ve Amerika'ya göç etmişlerdir²⁸. Özellikle Amerika'ya göçlerin tamamen ekonomik sebeplerden kaynaklandığı ve 07 Mayıs 1830 tarihli Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması'ndan sonra iyice arttığı görülmektedir. I. Dünya savaşı öncesinde Amerika'daki Ermeni nüfusu 50 bini aşmışken bu sayıya tehirden kaçan 25 bini de eklendiği zaman önemli bir sayısal yoğunluğa ulaşmışlar ve hemen Ermeni Lobisini oluşturarak Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelelerine başlamışlardır²⁹.

²⁷ ÇÖHÇE, *a.g.e.*, s.100-103.

²⁸ İPEK, *a.g.e.*, s.288-301.

²⁹ Çağrı ERHAN, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)", *Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s.22-33; Şenol KANTARCI, "Ermeni Lobisi: ABD'de Ermeni

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması Ermeniler'i ümitlendirdi. Çalışmalarında daha rahat hareket etme imkânı buldular. Bazı durumlarda Rumlarla ortak hareket ederek hedeflerine adım adım yaklaşmaya çalıştılar. Daha önce geri çekilirken Rus Ordusu'nun bıraktığı her türlü silah ve mühimmatla tam tekmil silahlanan Ermeniler, bu sırada güneyde Fransızlardan, Karadeniz'de ve Doğu Anadolu'da İngilizlerden destek alarak katliamlara başladılar³⁰. Amaçları Müslümanları göçe zorlamak, onların yerlerine getirecekleri Ermenilerle sayısal üstünlüğü sağlamak idi. Mütarekenin imzalanmasıyla birlikte tehçire tabi tutulanların geri dönmelerine izin verilmesi üzerine Ermenilerin yoğun bir şekilde geri dönmeye başladıkları ve tehçir öncesindeki nüfuslarının 1918'de arttığı görülmektedir. Aynı şekilde hiç Anadolu'da bulunmadıkları halde bir miktar Ermeni'nin de sırf nüfus yoğunluğunu sağlayabilmek için para karşılığı Anadolu'ya gönderildiği ve Sivas ile Adana'da iskân edildikleri, yapılan telgraf yazışmalarından anlaşılmaktadır. Örneğin Trabzon'da 1914'te 40.200 iken, 1918'de 58.000; Sivas'ta 1914'te 151.700 iken, 1918'de 162.000; Adana'da 1914'te 57.700 iken, 1918'de 72.000 olmuştur³¹. Bu durum, hem sözde Ermeni soykırımını iddiasını çürütmekte, hem de hangi ülkeden geldikleri belli olmayan Ermenileri Anadolu'da iskân ettirmek suretiyle nüfus çoğunluğunu sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir.

Tehçir sonrası geri dönen ve Anadolu'da meskûn bulunan Ermeniler'le nüfus yoğunluğunu sağlayamayacaklarını iyi bilen Amerikalılar, Clayton'un tavsiyeleri doğrultusunda Kürtlerle de ilgilenmişler, daha önce kendi ülkelerine değişik nedenlerle göç eden Kürtleri de bu stratejik hamleye alet etmeye çalışmışlardır. Yüklü miktarlarda paralar vererek bunları Anadolu'ya göndermeye başlamışlardı³². Tüm bu gayretler sonucu birçok yerde demografik yapı eskiye göre değiştirilmiştir. Bu faaliyetleri haber alan Osmanlı Devleti, Ermenilerin toplu göçlerine engel olunması için çaba harcamış; Dahiliye Nezareti, valiliklere ve mutasarrıflıklara bu konuda tedbir almaları için tebligatlar göndermiştir³³. Ayrıca Osmanlı idarecileri, yurt dışından gelip Osmanlı tabiiyetine geçmek için başvuranlardan yerli nüfusa kayıtlı olmayanların asla kabul edilmemesini, Adana'ya gitmek üzere Mersin'e çıkmayı planlayan ailelerin muhaceretlerine ve seyahatlerine engel olunmasını ve İstanbul'a gelmiş olanların da burada ikametlerinin sağlanması suretiyle Ermenilerin demografik yapıyı değiştirmeye yönelik çalışmalarını engelleme yönüne gitmiştir³⁴. Özellikle işgalciler

Diasporası'nın Oluşması ve Lobi Faaliyetleri", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.149.

³⁰ Kâzım KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s.306-307.

³¹ Yusuf HALAÇOĞLU, *Ermeni Tehçiri*, Babıali Yay., İstanbul 2006, s.106-107.

³² BOA. DH. ŞFR.,107/105;107/106.

³³ BOA. DH. ŞFR.,105/141.

³⁴ BOA. DH. ŞFR.,104/265.

tarafından, Rusya'dan sözde Bolşeviklerden canlarını kurtarmak için kaçtıklarını söyleyip Osmanlı tabiiyetine geçirilmesi istenilen Ermeni mültecilerin, getiriliş amacının farkında olan, ama eli kolu bağlı olan Osmanlı yöneticileri, işe ve iane yokluğu, hava muhalefeti v.b. çeşitli bahanelerle bu ve bunun gibi isteklere karşı koymaya çalışmışlardır.

Osmanlı idarecilerinin bir dizi faaliyetlerle işleri yavaşlatması üzerine işgalciler, özellikle Rusya'dan gelecek olan Ermenilerin Zonguldak kömür madenlerinde çalıştırılmak üzere geldiklerini, bir an evvel Osmanlı sınırları içine alınmasını istemişler, böylece onların Anadolu'ya göçlerini farklı nedene bağlayarak amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır³⁵.

Bu yeni durum karşısında bölgedeki kuvvetlerini korumayı bilen Kâzım Karabekir Paşa, bu kez Mustafa Kemal'e bağlı olarak Doğu Cephesi Komutanı sıfatıyla 24 Eylül 1920'de ileri harekâta başlamıştır. Ermeni Hükûmeti'yle TBMM arasında 03 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması'yla nihai bir sonuç elde edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Rusya ile yaptığı 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması, Kafkas Cumhuriyetleri ile yapılan 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ve Fransa ile yapılan 20 Ekim 1921 Ankara İtilâfnamesi'yle yurt içinde ve dışında TBMM Hükûmeti'nin iyice güçlenmesi, Ermenileri ümitsizliğe sevk etmiştir. Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanması ile de Büyük Ermenistan Projelerinin artık tamamen bir hayal olduğunu anlamışlardır.

Sonuç

Fransız İhtilâli (1789), milliyetçilik hareketlerinin yayılmasına zemin hazırlamış, bundan sonra ulus devletler kurulmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, üç kıtada hüküm süren, bünyesinde farklı din ve ırktan insanları barındıran bir devlet olarak çok geçmeden Fransız İhtilâli'nden etkilenmiş, özellikle gayrimüslim tebaa ayrılıkçı hareketleri başlatarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu konuda Avrupalı devletler değişik şekillerde yardımcı olmuşlar, gayrimüslimler arasında millet olma bilincini hızlandırmışlardır. I. Dünya Savaşı (1914-1918), Osmanlı vatandaşı Rum ve Ermenilerin yüzlerce yıl beraber yaşadıkları Türklere karşı silaha sarılmalarına zemin hazırlamış, kurdukları ayrılıkçı örgütlerin yönlendirmeleriyle, Anadolu'da demografik yapıyı değiştirme çabası içine girmişlerdir, Avrupalı devletlerin de yardımlarıyla Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920)'nda kendilerine ayrılan topraklarda devlet kurma çabası içine girmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan Millî Mücadele ile bu amaçlarına ulaşamamışlar, Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile hayalleri sona ermiştir. Mondros Ateşkes Anlaşması (30 Ekim 1918)'ndan sonra Anadolu'da demografik yapıyı değiştirme çalışmaları çerçevesinde Osmanlı sınırları dışından gelen Rum ve Ermeniler, Lozan'dan sonra geldikleri yerlere geri dönmüşler. Yunanistan ile yapılan Mübadele anlaşmasıyla, yeni kurulan

³⁵ BOA. DH. ŞFR.,107/103.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde, İstanbul dışındaki Rumlar Yunanistan'a göç etmişlerdir. Osmanlı Ermenileri ise kendi istekleriyle göç etmeye başlamışlardır. Ermenistan'la yapılan Gümrü Antlaşması (3 Aralık 1920) ile yerlerinde kalmışlardır. Sonuç olarak Millî Mücadele, gayrimüslimlerin ayrılıkçı düşüncelerini önlemiş, millî bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Kaynakları

BOA. DH. EUM. AYŞ:6/78;14/39;215/129:DH. EUM.:64/25;DH. İUM:E50/25.

DH. ŞFR.:104/265;104/287;104/290;105/35;105/93;105/141;106/68;

107/103;107/105;107/106;107/46:DH. MV.:214/28:DH. MB. HPS.:156/54.

2-Diğer Kaynaklar

AKBIYIK, Yaşar, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, I,II, Alkım Yay., İstanbul (tarihsiz).

ÇÖHÇE, Salim, "Büyük Ermenistan'ı Kurma Projesi", *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araş. Ens., Sayı 1 (Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.87-108.

ÇAKMAK,Zafer, *Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, Yeditepe Yay.,İstanbul 2007.

ERDAL, İbrahim, *Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)*, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul 2006.

ERHAN, Çağrı, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)", *Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç*, T.T.K.Basımevi, Ankara 1999.

GÜLER, Ali, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, Berikan Yay.,Ankara 2005.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Ermeni Tehciri*, Babıali Yay., İstanbul 2006.

HELMREİCH, Paul C.,*Sevr Entrikaları,Büyük Güçler,Maşalar ve Türkiye'nin Taksimi*,Sabah Kitapları, İstanbul 1996.

İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon 2006.

KANTARCI, Şenol, “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporası’nın Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.139-172.

KARABEKİR, Kâzım, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

McCARTHY, Justin, “Bırakın Tarihçiler Karar Versin”, *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.48-70.

ÖZCAN, Murat, *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul 2005.

ÖZÇELİK, Selahittin, *Balkanlar’da Kimlik Arayışı ve Bir Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi*, İlgı Yay., İstanbul 2006.

ŞİMŞİR, Bilâl N., “Ermeni Galesinin Tarihsel Kökeni Üzerine”, *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 1 (Ankara Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.108-128.

ŞİMŞİR, Bilâl N., “Amerika’da Ermeni Propagandası ve Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey”, *Ermeni Araştırmaları*, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 2 (Haziran-Temmuz-Ağustos 2001), s.30-49.

TOSUN, Ramazan, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Berikan Yay., Ankara 2002.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

